

בפרטי מידת הנקיות – כעס

גם הכעס הוא מידה רעה מאוד. גם את המידה הזו הרמח"ל תוקף בשני צירים: חוסר היגיון והגחכה, וההפרעה שמידה זו גורמת לעבודת ה'.
פה הרמח"ל לא רק יתאר סוגים אלא גם דרגות. הרמח"ל הוא מהמחמירים הגדולים בדיני כעס. המצב הכי קיצוני נקרא רגזן. כל הכועס כאילו עובד ע"ז.
יש מטרה לתיאור הקיצוני, הוא עוזר לנו לחדד את הבעיה במידת הכעס, דרך ההקצנה. אנחנו לא מדברים על הבעייתיות בכעס מצד בפגיעה באחר, אלא מצד הפגיעה באדם עצמו. מה כל כך נוראי בכעס?

הגדרת הכעס, אומר הרמח"ל, היא שאדם לא מוכן לקבל שיש דבר שנעשה נגד רצונו. כולנו רוצים הרבה דברים, יש לנו שאיפות. כעס זה אי השלמה עם משהו שנעשה שלא כרצונו. זה דבר לא הגיוני, זה לא הגיוני לצפות שכל מה שקורה בעולם יהיה מתואם עם הרצון שלך. יש פה עוד הרבה אנשים, יש תופעות טבע, ויש את רצון ה'.
הכעס הוא מטופש במהותו, הוא בנוי על ציפייה משוגעת לגמרי.
להתבאס זה בסדר, זה לגיטימי לגמרי. אנחנו מדברים על כועס, אדם שלא משלים עם זה ויוצא לקרב. כעס זה מלחמה.

מה אתה כועס? אתה לא יודע שיש עוד רצונות בעולם? אני מבין שאתה מצטער, אבל אל תכעס. אדם מצפה שהכל יהיה אותו דבר, "אם הוא גם אני". אולי זה לא? אולי יש סיבה למה הקשיבו לשני ולך לא? קין ראה שה' קיבל את קרבנו של הבל ולא את שלו. אז הוא מאוד כעס, ומרוב כעס הרג את הבל. היה לו ברור שלא יכול להיות שהקב"ה מתייחס רק אל הבל בידידות. במקום זה הוא היה צריך לשאול את עצמו אם יש לו משהו לשפר.

כעס הוא תגובה מידית שלא מגיעה מחשיבה. כשאדם חושב, אז הוא שואל למה קרה משהו בניגוד לציפיות שלו, הוא לומד. הכעס מונע את אפשרות הלמידה, הוא חריצת דין. קרה פה משהו לא בסדר, שחרר כעס. מי אמר? אולי טעית, אולי השני עשה משהו. תלמד.
הכעס מונע למידה, עצתו של הכועס נבערה. הוא לא יכול לחשוב. מי שכועס אין לו דעת, הוא לא חושב באותו רגע.
יש תופעה של כעס בגלל גאווה, אבל לא תמיד. אדם לא חושב שהוא שווה יותר מאחרים, אבל היו לו ציפיות והן לא קרו אז הוא כועס.

הוא כועס על אנשים, על העולם, שמשהו לא קרה כמו שהוא רצה. לפעמים זה בגלל גאווה ולפעמים לא. לפעמים זה מגיע מציפייה פשוטה, טבעית. הוא מחכה בתור שעתיים, ובדיוק כשמגיע התור שלו - סוגרים את החנות והמוכר הולך.
הוא לא מתגאה, הוא לא חושב שהוא יותר מאחרים, אבל הוא כועס, זה משגע אותו. לאו דוקא בגלל גאווה. באותו רגע, אם הוא כועס, הוא לא מצליח להכיל את העובדה שבעולם יש דברים שאינם כרצונו. אדם צריך להכיר את זה.

אנחנו הרבה פעמים מנסים להגדיר צדק, אבל אנחנו לא מצליחים.
כעס הוא לא תגובה נכונה, כעס הוא לצאת למלחמה. קרה משהו, האם זה סיבה לצאת למלחמה, לרתוח? זה סיבה לכאב, לצער, להעברת ביקורת. כעס זה לא אף אחד מאלו, זו התפרצות.
זו התנהגות של חיה, התנהגות לא רציונאלית.
מה יעזור שתכעס עכשיו? מה אתה רוצה?
כואב לך? זה בסדר גמור שיכאב לך.

מותר שיכאב לך. אתה חושב שנעשה פה משהו לא בסדר? תגיד, תפעל, תנסה לשנות!
אלא מה, יש בתוך האדם הנחה, שאם הוא כועס הוא מאיים, ואם הוא מאיים בכעס שלו הוא ישיג דברים. לאדם יש הנחת עבודה סמויה שהכעס הוא סוג של כח שאתו אפשר להשיג דברים.
כעס עושה את האדם לחיה טורפת, והוא מדמיון שבגלל ההפחדה שלו יעשו כרצונו. זו שיטה לא נכונה. אתה רוצה להשיג דברים בעולם? זכותך. תאבק, תשכנע, אבל אל תפחיד. זו לא שיטה.

זו אמנם דרך יעילה מאוד, אבל גם לשלוף אקדח על מישהו זה מאוד יעיל. כעס הוא כמו שפיכות דמים, זה לאיים.

כשילד בא להכניס אצבע לשקע - לא על זה אנחנו מדברים. פיקוח נפש זה משהו אחר. לפני כמה שנים היה ראיון עם מפקד בחיר במשטרה, וכולם ידעו שאתו לא מתעסקים. הוא היה אחד מהאנשים הכי מפחידים מהמשטרה. הוא פרש מהמשטרה והקים משהו של חסד, דיבר במתיקות ועדינות. בשלב מסוים המראיין שאל אותו איך הוא התנהג כמו שהוא התנהג במשטרה. אותו אדם אמר לו שהוא בטבעו מאוד רך, אבל אז הוא עסק בדיני נפשות, אז הוא היה חייב להיות קשה. בפיקוח נפש צועקים, זה לא כעס. אנחנו מדברים על דברים אחרים, שלא עשו מה שאני רוצה. כעס זה הפחדה. זו לא גישה נכונה, אין בזה שום תועלת, זה לא עוזר לך בשום דבר. מה אתה רוצה להשיג? אתה מסלק את השכל, מפסיק לחשוב. זה לא הגיוני: למה להפסיק לחשוב? אתה רק צועד אחורה. כעס = חוסר חשיבה, אז למה לעשות את זה לעצמנו? כשאדם כועס אין לו מעצורים, הוא עובר עבירות בנקל.

יש כעסן שאינו בזה קיצוני, הוא לא חיה טורפת. הוא לא מתכעס על כל דבר, הוא מבין שיש כמה דברים בעולם שלא מתואמים איתו, מה לעשות. הוא מבין שהוא לא לבד בעולם. אבל, כשהוא מתרגז אז הוא כועס כעס גדול מאוד. כשהוא שוכח את ההיגיון הוא כועס כעס גדול. זה "קשה לכעוס וקשה לרצות". זה רע ודאי, הוא לא הגיוני, עלול לעשות תקלות בהלכה, בנפש, במידות, שיהיה קשה לתקן. מדרגה נוספת של כעס היא אדם שלא כועס על כל דבר קטן, וגם כשהוא כועס הוא לא מאבד את השכל, אבל עדיין יש לו כעסים בלב. הוא לא הגיע לנקיות, והוא אפילו לא זהיר! הוא עדיין כעסן. המדרגה הרביעית היא מידת הזהירות. אדם שקשה לכעוס, וגם כשהוא כועס זה כעס מועט, וברגע שהוא כועס מיד השכל מתעורר - היי, זה לא הגיוני לכעוס. מה זה יועיל? זה קשה לכעוס ונוח לרצות, אבל זה עוד לא נקיות. הוא בא לכעוס ומתגבר מהר. הוא ראוי לשבח, בולם פיו בשעת מריבה. אבל זה לא נקיות, לפעמים מתעורר בליבו כעס קצת, אבל הוא מחזיק את הראש. העולם כולו בנוי על זה שה' לא כועס. תאר לך שה' היה כועס לאלפית השניה, מאבד את החשבון - מה היה קורה לעולם? ה' לא היה כועס. אם היה כועס העולם היה מושמד באותו רגע, בלי דעת אלוקית העולם היה מתמוטט. (ה' לפעמים מגלה זעם במציאות, זה לא שהוא כועס). העולם כולו בנוי על חוסר כעס.

מדרגה מספר חמש, מידת הנקיות - הלל הזקן. אפשר היה לומר שהלל זו מדרגת חסידות, אבל לפי הרמח"ל זו מידת נקיות - היא חובה! כתוב "לעולם יהיה אדם ענוותן כהלל" - לא כועס. אם הלל היה מידת חסידות, לא היו אומרים כל אדם. סימן שמידת החוסר כעס של הלל היא חובה. אפילו כשמישהו מנסה לפגוע בו הוא לא כועס. (הרב קוק טוען שיש דבר כזה כעס על אויבים, יכול להיות שהרמח"ל יסכים עם זה). הלל הזקן לא הקפיד על שום דבר. למה? כי זה לא הגיוני. הרמח"ל מדבר פה על מדרגת עבודה. הלל חשב וחשב על זה שזה לא הגיוני לכעוס, שאין לדבר לגיטימציה. כך גם שיטת הרמב"ם, שאין לגיטימציה לכעס אף פעם. אפילו לדבר מצווה, אפילו להוכיח את התלמיד - אסור לכעוס. מותר להעביר מוסר, ביקורת. אבל אסור לכעוס, מותר רק להציג כעס כלפי חוץ. בלב אסור לכעוס, כי טיפונת כעס שווה טיפונת טיפשות. אתה לא יכול להדריך אנשים אם אתה אפילו טיפונת טיפוש. כל מטרת הכעס היא כדי שלא ניקח אותו. יש הרבה דברים כאלו בעולם, עבודה זרה למשל - תפקידה שנבער אותה.

אדם שסילק את השכל לא הרוויח כלום, אין בזה תועלת אלא רק הפסד. אז בשביל מה?

כעס זו התאבדות, כי זה כמו שאדם עושה דבר נגד האינטרס שלו. כשהוא כועס, הוא היחידי שמפסיד מזה. הוא מזיק לעצמו, הורג את עצמו. הכעס לא תורם כלום, הוא רק גורם טיפשות, קצרה או ארוכה. חוסר חשיבה, קוצר דעת. תמיד צריכים להתרחק מכעס. גם המחשבה שאני יכול להשיג על ידי הפחדה זו שטות גמורה, לא משיגים כלום על ידי הפחדות. הגמרא אומרת שאם אדם מרבה אימה בתוך ביתו, הוא גורם לשפיכות דמים בתוך ביתו - הוא הורס את הבית. רק נזק נוצר מזה. מלחמת אחים היתה בישראל בגלל שאדם הטיל אימה בתוך ביתו. לכעס אין תועלת, הוא לא עוזר אף פעם. לכן אנחנו צריכים להימנע מזה.

גישת הרמח"ל היא שההתמודדות עם המידות הרעות היא ההבנה שהן מביאות את האדם לטיפשות, והכבוד העצמי המינימלי של האדם זה לא להיות טיפש. מה, אני אהיה טיפש? כל עבודת המידות זה לעשות את החשבון שבעצם המידה הרעה גורמת להיות טיפש אז הוא ימנע ממנה.

השיחה נערכה לפישטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.